

Muhtasarı Tercümesi (I-IV, İstanbul 1966, 1981). Mehmed Vehbi Efendi'nin kaleme aldığı siyasi hâtıraları henüz basılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Vehbi, *Hulâsatü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, İstanbul 1966, Veli Ertan'ın girişi, I, 11-15; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II, 753; Mâhir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 76-78; Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Ankara, ts. (Diyabet İşleri Başkanlığı Yayınları), s. 71-81; a.mlf., *Kurtuluşun "Kuvvacı" Din Adamları*, İstanbul 1998, s. 88-93; Veli Ertan – Hasan Küçük, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi, Din Müesseseleri ve Din Âlimleri*, İstanbul 1976, s. 85; Mehmed Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, İstanbul 1981, s. 370; *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Ankara 1985, III, 948-951; Vehbi Vakkasoğlu, *Osmanlıdan Cumhuriyete İslam Âlimleri*, İstanbul 1987, s. 111-138; İsmail Cerrahoğlu – Şevki Saka, *İmam-Hatip Liseleri İçin Tefsir Dersleri*, İstanbul 1991, s. 118; Remzi Ateşyürek, *Mehmed Vehbi Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Yeri* (yüksek lisans tezi, 1994), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 17-24; Hasan Hüseyin Ceylan, *TBMM Gizli Celse Zabıtlarında Saltanatın Kaldırılması: Büyük Oyun*, Ankara 1995, I, 88, 196-221; II, 39-40; *Türk Parlamento Tarihi* (haz. Fahri Çoker), Ankara 1995, II, tür.yer.; III, 675-676; "Mehmed Vehbi Hoca", *TA*, XXIII, 431; "Mehmed Vehbi", *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, XIII, 352; Abdülhamit Birşik, "Mehmed Vehbi Çelik", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 200-201.

REMZİ ATEŞYÜREK

MEHMED ZÂHİD EFENDİ

(bk. ZÂHİD KEVSERİ).

MEHMED ZAİFÎ EFENDİ

(ö. 1115/1703)

Dinî eserler bestekârı, hattat ve mutasavvıf.

İstanbul'da Beykoz'a bağlı Akbaba'da doğdu. Akbaba İmamı Hâfız Mustafa Efendi'nin oğludur. Suyolcuzâde, Mehmed Zaîfî Efendi'yi Mehmed Tulûî Efendi ile karıştırdığından onun Mudurnulu olduğunu kaydetmektedir (*Devhatü'l-küttâb*, s. 77). Mehmed Efendi genç yaşta hâfız oldu ve babasından müzik eğitimi gördü. Bu arada hat sanatına ilgi duyarak Kanlıcalı Mustafa Efendi'nin derslerine katıldı, ondan sülûs ve nesih hatlarında icâzet aldı. Babasının vefatı üzerine aynı camiye imam oldu. Bundan dolayı Akbaba İmamı lakabıyla da anıldı. İstanbul'da Âbid Çelebi Mescidi'nde imamlık ve yakınındaki mektepte muallimlik ya-

pan Mehmed Zaîfî Efendi, daha sonra Bursa'daki Celvetî şeyhlerinden Üftâde-zâde İbrâhim Sâdık Efendi'ye intisap etti. Bir müddet şeyhinin tekkesinde kalarak onun sohbetlerinden faydalandı ve kendisinden hilâfet aldı. III. Ahmed'in cülûsundan (22 Ağustos 1703) birkaç hafta sonra vefat etti ve Akbaba'da defnedildi.

Mehmed Efendi'nin talebeleri arasında, çocukluğunda sülûs ve nesih hattını öğrettiği Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin babası da bulunmaktadır. Zaîfî mahlasıyla şiirler yazmış, sesinin güzelliği ve Kur'an okuyuşundaki hassasiyetiyle tanınmıştır. El yazması güfte mecmualarında pek çok dinî eserine rastlanmaktaysa da günümüze çok az eseri ulaşmıştır. Sadettin Nühzet Ergun antolojisinde otuz üç eserinin güftesini yayımlamış, bunlardan sözleri Niyâzî-i Mısırî'ye ait, "Habs için geldi gelip itlâk ile ferman bana" ve sözleri İsâ Mahvî'ye ait, "Sivâ efkârının cündü gönül mülkün harâb etti" mısralarıyla başlayan iki segâh ilâhisi zamanımıza kadar gelmiştir. Mehmed Suphi Ezgi'nin Mehmed Tulûî Efendi ile Mehmed Zaîfî Efendi'nin eserlerini birbirine karıştırdığı anlaşılmaktadır. Mehmed Zaîfî Efendi ayrıca küçük bir müzik risâlesi kaleme almıştır. Cahit Öztelli'nin özel kütüphanesindeki el yazması bir güfte mecmuasının içinde yer alan, müzikinin özellikleri, makamlar ve müzik öğrencilerine öğütler başlığı altında özetlenebilecek bu mecmuayı Cahit Öztelli bir makale ile tanıtmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 77; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 454; Sadettin Nühzet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 142-143, 260-272; Subhi Ezgi, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 56-57; Şengel, *İlahiler*, V, 13, 18-20; Şerafettin Ural, *XIX. Yüzyıla Ait Bir Yazmada Dinî Müsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21, 39, 41, 45, 47-48, 53, 57, 59, 124, 130, 132, 135, 145, 147, 149, 162; Fatih Öznur, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dinî Müsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 19, 36; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinası Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 328, 498-499; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 397; Cem Murat Derya Dişçi, *XIX. Yüzyılda Yazıldığı Tahmin Edilen Bir Yazmadaki Dinî Müsikî Güfteleri* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilim Enstitüsü, s. 19, 63, 75; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlahiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 92, 173, 193, 388, 530, 546; Cahit Öztelli, "Akbaba İmamı'nın Müzik Risalesi", *MM*, sy. 314 (1975), s. 4-7; Öztuna, *BTMA*, II, 41-42.

HASAN AKSOY

MEHMED ZEKÂİ DEDE

(bk. ZEKÂİ DEDE).

MEHMED ZEYNÎ EFENDİ

(ö. 1164/1751)

Osmanlı şeyhülislâmı.

19 Cemâziyelevvel 1078'de (6 Kasım 1667) İstanbul'da doğdu. Manisalı Kazas-ker Ak Mahmud Efendi'nin oğlu olduğundan Akmahmudzâde olarak da bilinir. Doğduğu sırada babası müderris olup henüz kadılığa geçmemişti. Babası iki yıl sonra Halep, ardından Bursa ve 1094'te (1683) İstanbul kadılığı yaparken o da medrese tahsilini sürdürdü. Öğrenim hayatı sırasında Şeyhülislâm Ebezâde Abdullah Efendi'ye damat oldu. Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin şeyhülislâmlığı zamanında 1098 Rebülâhîrinde (Şubat 1687) müderrislik derecesini aldı. Çeşitli medreselerde müderrislik yapmasının ardından kadılığa geçti. 1116 Recebinde (Kasım 1704) Selânik, 1122 Muharreminde (Mart 1710) Mısır mevleviyetine tayin edildi. 1127'de (1715) İstanbul kadısı oldu. 1134 Cemâziyelevvelinde (Şubat 1722) önce Paşmakçızâde Abdullah Efendi'nin yerine nakîbüleşraflığa, aynı yılın ramazanında (Haziran-Temmuz 1722) Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1140 Şevvali (Mayıs 1728) ve 1145 Muharreminde (Temmuz 1732) iki defa Rumeli kazaskerliği yaptı. Bir ay sonra Hocazâde Ömer Efendi'nin ölümüyle boşalan nakîbüleşraflığı da üstlendi. 1147'de (1735) hacca gitti, dönüşte 1151 Zilkadesinde (Şubat 1739) üçüncü defa Rumeli kazaskerliğine getirildi. 1157 Zilkadesinde (Aralık 1744) Mehmed Dede Efendi'den boşalan nakîbüleşraflığa üçüncü defa tayin edildi. 1159 Recebinde (Ağustos 1746) dördüncü defa Rumeli kazaskeri olan Mehmed Zeynî Efendi, 9 Şevval 1159'da (25 Ekim 1746) Hayâtizâde Emin Efendi'nin azli üzerine şeyhülislâmlığa getirildi. Şeyhülislâmlığa başladığı sırada seksen yaşına gelmiş bir ihtiyar olduğundan görevi boyunca önemli bir faaliyet gösteremedi. Bir yıl on ay kadar bu makamda kaldı. 24 Receb 1161'de (20 Temmuz 1748) görevinden alındı. Anadoluhisarı'ndaki sahilhânesine çekildi. 1164 Zilkadesi sonuna doğru (Ekim 1751) vefat etti. Eyüp'te Küçük Emîr Efendi Türbesi haziresinde babasının mezarı yanına defnedildi.